

TARİHİN SONU, İLERLEME VE KÜRESELLEŞME ÜZERİNE BİR İNCELEME

Işıl Bayar Bravo

Öz

Günümüzde tarihin sonuna geldiği kanısı yaygınlaşmıştır. Tarihin sonu anlayışı, tarihe belirli bir biçimde bakmanın sonucudur. Bu bakış, tarihe bir erek yükleyerek, tarihin bu ereğe doğru ilerlediği, insanlar ve gruplar arası çelişkilerin son bulduğu, insanların yapılarına en uygun sisteme ulaşıldığında ilerlemenin son bulacağıyla ilgilidir. Bu tarih anlayışında tarihin ereği, insan yapısına en uygun sistemi ortaya çıkarmaktır. Günümüzde insan yapısına en uygun sisteme ulaşıldığına inanılmaktadır. Bu sistem liberal demokrasi ve liberal ekonomidir. Bunun yanında tarihin liberalizmle son bulmadığını, başka anlamlarda bir son tasarımından söz edilebileceğini söyleyen çeşitli düşünürler de vardır. Bu düşünürlerin içerikli bir son tasarımı yoktur, genel olarak son fikrini ele alırlar.

Ancak tarihin sonu olarak tasarlanan liberal ekonomi ve liberal demokrasi ilkelerinin, insan yapısına en uygun ilkeler olduğu varsayımı yanlış, tarihin burada durduğu sayılsı da yersiz bir iddia gibi görünmektedir.

Anahtar Sözcükler

Tarih, Tarihin Sonu, Sistem, Liberalizm, İnsan Doğası.

An Inquiry on the End of History, Progress and Globalisation

Abstract

The idea that the history has reached its end is much more apparent today. It seems that this idea is drawn from a specific comment of history, which is widely known in the literature. It is in this view asserted that the historical process has a certain target in a progresive manner. This is attained by establishing the most adequate social order for human being. When this order is settled the conflict between individuals and groups would be disappeared. It is believed that at present the most adequate social order is set up by liberal democracy and economy. By contrast, some theorisians have a view that the history would not be terminated by establishing such a liberal social order; there can also be some variation in understanding of history. However, these theoreticians failed to prouce a clear view of the end of history theory.

It is concluded that these assumptions of liberalism on the human nature, the history and the social order seem to be misleading.

Key Words

History, End of History, System, Liberalism, Human Nature.

Giriş

Çağımızda, pek çok düşünür tarafından hemen her alanda bir “ilerleme” olduğundan bahsedilmektedir. Diğer bir ifadeyle, hangi alan söz konusu olursa olsun o alanda bir birikim olduğundan, bildiklerimizin arttığından, bu nedenle de eskiye oranla geliştiğimizden söz edilmektedir. Ancak, çağımızda hangi alana bakılırsa bakılsın bir “ilerleme”den bahsedilemeyeceğini, hatta geçmişte yaşamış insanlardan daha “geri”de olduğumuzu söyleyen kimi düşünürler de vardır.

İnsanların bilgileri arttıkça, yani bilinmeyenler bilinir kılındıkça, bilinenler alanı genişlemektedir. Böylece, bilgilerin üst üste konması yoluyla tarih biliminde birikimli bir ilerlemeden söz edilir olmuştur. Son dönemlerdeki etkili tartışmalar ya “ilerleme”nin olduğu, ancak ilerlemenin sonu gelmeyecek birikimli bir süreç olmadığı, eksiklikler ortadan kalktığından ilerlemenin duracağı noktasında ya da “ilerleme”den hiç bahsedilemeyeceği, bu kavramın modern döneme özgü bir kavram olduğu, “ilerleme”nin bir “mit”ten başka bir şey olmadığı noktasında olmaktadır. Özellikle tarih alanında “ilerleme”den söz

edenler, görüşlerini tarihin bir amaca doğru gittiğini savunan G. W. F. Hegel ve K. Marx'a dayandırarak savunmaktayken, diğer görüşü savunanlar, Hegel ve Marx'ın da dahil olduğunu düşündükleri "modern dönem"e, özellikle bu dönemin kilit kavramlarından biri olarak adlandırdıkları, bir yanılsamadan başka bir şey olmadığını düşündükleri "ilerleme" kavramı üzerinde durarak eleştirilerini yöneltmektedirler.

1. İlerleme Fikri ve "Son" A İlişkin Anlayışlar

Tarihte "ilerleme"den söz edilebileceğini söyleyenlerin Hegel'e ve Marx'a dayanmaları haklı görünmektedir. Şöyle ki, Hegel tarihsel oluşa diyalektik sürecin hakim olduğunu söyler. Hegel'e göre tarihteki oluşu yönlendiren diyalektik süreç hem niteliksel hem de niceliksel değişimler yaratır. Niteliksel değişimi, bu harekete maruz kalanın niteliğini değiştirerek yapar. Niteliksel değişime uğrayan, hareketi yapanın bünyesine katılır, böylelikle hareketi yapanın çoğalmasıyla niceliksel değişim de gerçekleşmiş olur. Bu iki değişim zamansal değil, mantıksal olarak ar darda olmaktadır (Hegel, 1995:28 ve 152).

Hegel tarihteki bu hareketle ya da devinimle ilerleme arasında bağ kurar. Hegel'e göre ilerleme, eksik-olandan daha eksiksiz olana doğrudur. Böylece kendisinin kendisindeki karşıtı olarak eksik-olan, çelişkidir (Hegel, 1995:154). Diğer bir deyişle, Hegel'e göre tarihin devindirici gücü olan tin, karşıtını ortadan kaldırarak amacına doğru ilerler.

Hegel'e göre tarihin kendisine doğru ilerlediği birbirine bağlı üç amacı vardır. Tarihin amaçlarından biri, karşıtları aşma sürecinin sonucu olarak mutlaklaşmadır: bütün tikellerin tek bir genel içinde erimesidir. Ancak, Hegel'e göre mutlaklaşma, "kendinin bilincine varma"yla birlikte gitmektedir: "Kendini üretmek, kendini kendine nesne yapmak, kendi üzerine bilmektir tinin işi: böylece o kendi kendisi içindir... (tinin) kendi üzerine bilgisinin aynı zamanda gerçekleşmesini sağlar" (Hegel, 1995:57-58).

Hegel'e göre, tarihin bir diğer amacı olan özgürleşme için mutlaklaşma ve kendinin bilincine varma birer araçtır. Tin mutlaklaşmaya çalışıyorsa, özgürlüğü tamlakştırmak, mutlaklaştırmak için mutlaklaşmaya çalışıyordur. Diğer yandan, tin kendini bilmeye çalışıyorsa, özgürlüğüne ulaşmak için kendini bilmeye çalışıyordur (Hegel, 1995:57).

Aslında, Hegel'in de sıklıkla belirttiği gibi, tarihin son amacı özgürleşmedir. Mutlaklaşma ve kendinin bilincine varma özgürlük için birer araçtır. Çünkü, Hegel'e göre, tin mutlaklaşmaya çalışıyorsa, bunu özgürlüğü tamlakştırmak, mutlaklaştırmak için yapıyordur. Bunun yanında, tin özgürlüğüne varmak için kendini bilmeye çalışıyordur. Kendini bilirken tinin bilincine vardığı şey, hem ne olduğu hem de kendisinde eksik olanın ne olduğudur. Tinin eksiklerini giderme çabası "tarihsel kişilikler" eliyle yürütülür. Bu kişilikler tarihin amacının farkına varmış olanlardır (Hegel, 1995:99).

Tarihte bir "ilerleme"den, tarihin belirli bir amaca doğru gittiğinden ve tamlaklaşma durumunda artık daha tam bir duruma ilişkin bir arayışın olmayacağı bir süreçten söz edenlerin görüşlerini dayandırdıkları bir diğer düşünür K. Marx'tır. Marx'a göre bu süreç sınıf kavgasına dayandırılarak açıklanmaktadır (Marx, 1998:22-23). Ancak buraya geçmeden önce Materyalist Tarih Anlayışı'nın öncüllerine bakmak yerinde olacaktır.

Marx'a göre insanlar kendi geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırt ederler. Bu, Marx'a göre, insanların kendi fiziksel örgütlenişlerinin sonucu olan ileri bir adımdır. İnsanlar, kendi geçim araçlarını üretirken, dolaylı olarak, kendi maddi yaşamlarını da üretirler. Bu üretim tarzı, bireylerin belirli bir faaliyet tarzını, onların yaşamlarını ortaya koyan belirli bir biçimi, belirli bir yaşam tarzını temsil eder. Bireylerin yaşamlarını ortaya koyuş biçimi, onların ne olduklarını kesin olarak yansıtır. Böylece, Marx'a göre, bireylerin ne oldukları, üretimleriyle, ne ürettikleriyle olduğu kadar, nasıl ürettikleriyle de ilgilidir. Diğer bir deyişle, bireylerin ne oldukları üretimlerinin maddi koşullarına bağlıdır. Marx'a göre bu üretim, nüfusun çoğalmasıyla ortaya çıkar. Bu da, bireylerin kendi aralarındaki karşılıklı ilişkileri varsayar. Marx'a göre, bu ilişkilerin biçimi de yine üretim tarafından belirlenir (Marx, 1993:39-40).

Marx'a göre, üretim ve bireylerin ilişkileri çeşitli işbölümü ve mülkiyet biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşbölümünün gelişmesinin çeşitli aşamaları, farklı mülkiyet biçimlerini temsil eder. Diğer bir ifadeyle, işbölümünün her yeni aşaması, çalışmanın konusu, aletleri ve ürünleri bakımından bireylerin kendi aralarındaki ilişkileri de belirler (Marx, 1993:40).

Marx'a göre tarih, mülkiyet biçimlerine uygun olarak ayrılmış sınıfların birbiriyle çatışmasıyla ilerlediğinden, öncelikle, mülkiyet biçimlerine bakmak yerinde olur. Marx'a göre, mülkiyetin ilk biçimi, aşiret mülkiyetidir. Bu mülkiyet biçimi, bir halkın av ve balıkçılıkla, hayvan yetiştirmeyle ya da en yüksek aşamada, tarımla beslendiği, üretimin gelişmesinin ilk evresine karşılık gelir. Bu aşamada işbölümü, aile içindeki doğal işbölümünden biraz daha gelişmiş durumdadır.

Mülkiyetin ikinci biçimi, birçok aşiretin ya sözleşme ya da fetih yoluyla bir kent halinde birleşmesinden ileri gelen ve köleliğin varlığını sürdürdüğü antik komünal mülkiyet ve devlet mülkiyetidir. "Bu mülkiyet biçimi üzerine kurulmuş olan bütün toplumsal yapı, onunla birlikte halk iktidarı, taşınmaz özel mülkiyetin geliştiği oranda dağılır. İşbölümü daha da gelişmiştir. Kent ile kırsal arasındaki karşıtlığı daha o sıralarda görmeye başlarız" (Marx, 1993:41).

Mülkiyetin üçüncü biçimi, feodal ya da zümre mülkiyetidir. "Bu mülkiyet feodal çağ boyunca bir yandan serflerin emeğinin boyunduruk altına sokulduğu toprak mülkiyetine, öte yandan da küçük bir sermaye yardımıyla kalfaların emeğini yöneten kişisel emeğe dayanır" (Marx, 1993:43). Bu mülkiyet biçiminde işbölümü diğer iki mülkiyet biçiminden daha az görülmeye başlanmıştır.

Kısaca, Marx, aşiret toplumundan yola çıkarak, sosyal çelişkilere bağlı sınıf mücadeleleri ile köleci topluma, oradan feodal topluma, sonra kapitalizme geçileceğini söylemiştir. Ona göre, her aşama bir öncekine göre daha ileridir. Kapitalizm ise iki sınıf, diğer bir deyişle burjuvazi ve proletarya arasındaki mücadele sonunda yerini komünizme terk edecektir ve tarih, bu düzenden daha iyi bir düzenin olamayacağı ve artık en iyi düzene ulaşılmış olunacağından yeni ve en iyi düzeni arama çabasının son bulmasıyla burada duracaktır, çünkü en ileri toplum kurulmuş olacaktır. Çünkü, Marx'a göre, komünist toplumda, diğer toplumlarda olan, iş paylaştırılmaya başlanır başlanmaz herkesin kendisine dayatılan, onun dışına çıkamadığı, yalnızca kendine ait belirli bir faaliyet

alanının olması, (“o kişi avcıdır, balıkçıdır, çobandır ya da eleştirmendir...”) ve geçinmek istiyorsa, bunu sürdürmek zorunda olması, durumu yoktur. Komünist toplumda hiç kimse bir başka işe meydan vermeyen bir faaliyet alanı içinde hapsolmaz, herkes kendi hoşuna giden faaliyet alanında kendini geliştirebilir, burada toplum genel üretimi düzenler, bu da, Marx’a göre, her gün farklı bir iş yapmak, hiçbir zaman sadece balıkçı, avcı ya da eleştirmen olmak durumunda kalmadan, sabah avlanmak, öğlen balık tutmak ve akşam eleştiri yapmak olanağını verir.

Komünizmin, Marx’a göre ulaşılabilecek en son ve tam yapı olmasının ikinci nedeni de yine üretimin komünistçe düzenlenmesiyle ilgilidir: Marx’a göre üretimin komünistçe düzenlenmesiyle insanın kendi ürününe karşı yabancı tutumu ortadan kalkar, böylece arz talep ilişkisinin gücü ortadan kalkar ve insanlar, değişimi, üretimi ve karşılıklı ilişki tarzlarını yeniden kendi denetimleri altına alırlar (Marx, 1993:60-61).

Tarihin belirli bir amaca doğru ilerlediğini, amaca ulaşıldığında tarihin sonuna gelineceğini açıkça iddia edenlerden birisi olan F. Fukuyama görüşlerini Hegel’e dayandırarak ortaya koymuştur. Fukuyama’ya göre tarih, tıpkı Hegel ve Marx’ın düşündüğü gibi, belirli bir amaca doğru ilerleyen ve amaca ulaşıldığında, yeni ve en iyi düzeni bulma çabası biteceğinden duracak olan bir süreçtir. Fukuyama’ya göre bu son nokta liberal demokrasidir. Çünkü, ona göre bu düzen insan doğasına en uygun düzendir. Bu düzen içinde insanlar başkalarınca “kabul görmek” için verdikleri mücadeleye bir son verirler, çünkü bu düzen içinde her zaman “kabul görürler”. Fukuyama bu görüşlerini A. Kojeve yorumundan okuduğu Hegel’den devşirdiğini söyler (Fukuyama, 1999a:16). Ona göre Hegel’deki köle-efendi diyalektiği “kabul görme mücadelesi”ni en iyi betimleyen çelişkidir. Fukuyama’ya göre Hegel’deki köle-efendi diyalektiği, Fransız ve Amerikan Devrim’leriyle ortadan kalkmıştır. Zaten, Fukuyama’ya göre, tüm demokratik devrimler efendi ile köle arasındaki farkı ortadan kaldırmaya hizmet etmişlerdir. Bu devrimler sonunda efendiler köle, köleler efendi olmuş, böylece efendi- köle ilişkisindeki eşitsiz kabul görmenin yerini karşılıklı kabul görme almıştır.

Fukuyama, Hegel’in çağdaş liberal demokrasi anlayışına sahip olduğunu iddia eder. Zaten bu nedenle kendisinin tarihin, liberal demokrasiye ulaşıldığında sonuna gelineceğini düşündüğünü söyler.

Fukuyama’ya göre Hegel, tarihin mutlak bir anda –ulaşabileceği- en son noktaya ulaştığını düşünüyordu (Fukuyama, 1999a:15). Fukuyama’nın Kojeve yorumundan okuduğu Hegel’e göre Jena Savaşı, tarihin sonuna geldiğimize işaret eder. Çünkü insanlık bu noktada Fransız Devrimi’nin ilkelerini yaşama geçirmişti. Her ne kadar 1806 yılından sonra köleliğin ve köle ticaretinin kaldırılmasından işçilere, kadınlara, zencilere ve diğer azınlıklara çeşitli hakların verilmesine kadar yapılacak daha pek çok iş var idiyse de liberal demokratik devletin temel ilkeleri daha ileri götürülemez. Bu yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve daha sonra yaşanan devrimler ve ayaklanmalar bu ilkelerin daha geniş coğrafyalara yayılmasını sağlamıştır. Kojeve ve Fukuyama’ya göre liberalizmin ilkeleri, uygulanabilirliğini ve yaşanırılığını savaş sonrası dönemdeki Batı Avrupa ülkelerinde bulmuştur.

Fukuyama’ya göre Hegel için Fransız ve Amerikan Devrimleri ile tarihin sonuna gelinmiştir, çünkü tarihsel süreci (kabul görme mücadelesi

aracılığıyla) ilerleten özlem, evrensel ve karşılıklı kabul görmeye belirlenen bir toplumun oluşmasıyla karşılanmıştır. “Toplumsal kurumların başka hiçbir şekilde bir araya gelmesi bu özlemi tatmin etmeye daha uygun değildir” ve bu nedenle artık başka ilerici tarihsel değişiklikler söz konusu olmayacaktır (Fukuyama, 1999b:14).

Tarihte “ilerleme”ye dayanan süreci ele alan tüm bu düşünürler, belirli bir “son” tasarlamışlardır. Bu düşünürlere göre ilerleme birikimli bir süreçtir, ancak bu sonsuza kadar gidecek bir süreç değildir. Eksikliklerle kişiler ve gruplar arasındaki çatışmalar giderildiğinde bu süreç sona erecektir. Gerçi Hegel’de, “son”a ilişkin görüşlerini ele aldığımız diğer iki düşünür gibi içerikli bir ifade yoktur. Yani, Hegel de tarihin sonunu tasarlamakta ancak bunun nasıl olduğunu söylememektedir. Yani, tarihin sonuna geldiğimizde hakim ideolojinin veya düzenin ne olacağına ilişkin bir ifade yoktur.

Fukuyama, yukarıda da belirtildiği gibi, “tarihin sonu”ndan, insan doğasına en uygun ideolojik sistem olan liberalizmin bulunmasıyla daha iyi bir ideolojik sistem arayışına gerek olmadığı anlamında “ideolojilerin sonu”nun geldiğini kastetmektedir. Aynı düşünme biçimini Michel Foucault ve Daniel Bell’de de görmekteyiz, şöyle ki onlar da “tarihin sonu” kavramını, “ideolojilerin sonu” kavramıyla özdeşleştirerek anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadırlar. Foucault ve Bell ideoloji kavramını toplumsal formasyon olarak ele alırlar. Ama bu “son”, ilerleyen bir sürecin en iyiye ulaştığı bir nokta olarak tasarlanmaz.

Foucault ve Bell, Fukuyama’dan (ve Hegel ile Marx’tan) farklı olarak tarihe ilerleyen bir süreç olarak bakmaz, bu sürecin duracağı bir nokta olacağını düşünmezler. Onlar sadece yaşadıkları dönemi çözümlenmeye ve bu döneme ilişkin yaşandığını düşündükleri durum için çözüm üretmeye çalışırlar, Fukuyama gibi geleceğe ilişkin açıklamalar yapmazlar. Zaten Foucault için “şimdinin tarihi”ni yapmak gerekir, çünkü tarih geleceği kurtarmak için şimdinin feda edildiği bir etkinlik olamaz.

Foucault, modern döneme ait tarih anlayışının ve bu anlayışa dayanan ideolojinin sonunun geldiğini iddia eder. Tarih artık bir zamanlar olduğu gibi, ekonomik yapılar, rakip milliyetçilikler, politik ve kültürel devrimler, fikirlerin ilerleyişi ve zıtlaşması, büyük erkek ve kadınlar, aşırılıklar çağı ve denge dönemleri, cumhuriyetler ve monarşiler, imparatorluklar ve hanedanlar, açıklıklar ve salgınlar benzeri yerleşik analiz kategorileriyle değil, özellikle disiplinlerin hakikat, otorite ve kesinlik iddiaları yoluyla toplumların bilgiyi nasıl yorumladığı, yarattığı, denetlediği, düzenlediği ve dağıttığına bakılarak tanımlanıyor. Olaylar tarihe hükmetmiyor, tarih olaylara hükmediyor. Bu dayatma Foucault’ya göre bir kültür yaratmaktadır (Alun Munslow, 2000:186). Geleneksel ya da modern dönemin kültür ve ideoloji yaratan tarih anlayışı Foucault tarafından bu biçimde dillendirilir. Onun *The Birth of Clinic: An Archaeology of Medical Perception* kitabı geleneksel tarih anlayışını, seçtiği özel bir alan (tıp) aracılığıyla eleştirmesine ilişkindir. Foucault bu kitabında akıl hastalarına, egemen olan tıp söylemiyle yaklaşımın nasıl sosyal bir pratik haline dönüştüğünü, yani ideoloji haline getirildiğini anlatır. Tıptan başka, hukuk, ekonomi, biyoloji... gibi alanlar kendi çağlarında bilgiyi sabitleyen ve tanımlayan bir kavramlar yumağıdır, bunlar ait oldukları çağın egemen anlatısal temsil biçimini niteleyen prefigüratif mecazlar ve anlatı stratejilerinde kendini

gösterir. Bunların ana özellikleri “nötr” ya da “normal” (neutral) olan ı anlatma ve bu anlatıları “hakikat” olarak kabul etmedir.

Modern dönemi ıralayan ve kendini dilsel birimler, söylemler aracılığıyla ortaya çıkaran ve kendisi aracılığıyla egemen ideolojinin ana öğeleri oluşturulan geleneksel tarih anlayışı, Foucault’ya göre tümüyle eleştirilmelidir. Dünya artık yeni bir tarih anlayışı ışığında yeniden anlamlandırılmalıdır. Bu tarih anlayışı, dünyayı çözümlenme iddiasındaki bir takım kalıpları dünyaya dayatmaktan kaçınır ve dizgeselliği eleştirir (Foucault, 1984: 76-100). Onun Nietzsche’den devşirdiği tarih görüşüne dayanan çalışmalarında belli bir dizgeden söz edilmez (M. Mahon, 1992: 121-122). Çünkü dizgeler ve ideolojiler “aynılaştırır”, fakat Foucault uygun bir tarih yazımında “ayrım” a vurgu yapılması gerektiğini söyler.

Foucault daha önceleri değişmez olarak düşünülmüş ve bir dizge olarak dile getirilmiş herşeye karşı çıkar, varolandaki çeşitlilik ve ayrı oluşa vurgu yapar. Bu bakımdan modern dönemin geleneksel tarihçisinden farklı olarak soykütük araştırması yapan postmodern tarihçi şeylerin özlerini, gizlenmiş tözlerini aramaz, onları birbirinden ayıran deteyları, ilinekleri arar; ezeli-ebedi hakikat düşüncesine bağlanmaz, teolojiden, kader fikrinden, devamlılık kategorilerinden (örneğin tarihin ilerleyen ve en mükemmele doğru giden bir süreç olarak tasarlamaktan) uzak durur, geçmi şle şimdiye yararı olacak biçimde ve değerlerin yaşama bağlarını göstermek için ilgilenir, diğer bir deyişle şimdinin tarihini yazmaya çalışır, son olarak da herşeyin akla dayanması gerektiğine inanmaz.

Bu nitelikleri nedeniyle modern dönemde yapılan geleneksel tarih ve bu tarih aracılığıyla oluşturulmuş ideoloji yerini soykütüksel bir tarih anlayışına bırakmalıdır ve bu tarih anlayışıyla dünya anlaşılmalı çalışılmalıdır. Foucault, bu anlamda tarihin sonundan bahseder.

Başka bir “son” tasarımı olarak Daniel Bell’in “ideolojilerin sonu” kavramı vardır. Bell’e göre çağımızda genç entellektüeller mutsuzdur; çünkü orta yaştakilere uygun olan “ortayolculuk” onlara göre değildir; bu anlayış tutkudan yoksundur. Duygusal enerjiler -ve gereksinimler- vardır, ama bu enerjinin nasıl harekete geçirileceği çözümlenmesi zor bir problemdir. Siyaset çok az heyecan vaad etmektedir. Genç entellektüellerin bazıları bilimde ya da üniversitelerde çıkış yolu bulmuştur, ama bu, yeteneklerinin salt tekniğe indirgenmesi uğruna olmuştur; diğerleri sanat aracılığıyla kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır, ama bu çabalar yeni biçim ve stilleri ortaya çıkaracak gerilimden yoksun kalmıştır. Yeni ideolojilerin ortaya çıkmaması ya da ideolojinin sonu, ütopyaların sonu demek değildir- olmamalıdır da. İdeologlar “korkutucu yalınlaştırıcılar”dır (terrible simplifiers). İdeolojiler hazır formüller verdiğiinden, tek tek sorunları, meseleleri, tekil başarılarla çözmeyi insanlar için gereksiz kılmaktadır. Bu nedenle şu anda ütopyalara, her zamankinden daha fazla ihtiyacımız vardır.

İdeolojinin sonu, toplumsal değişim için önerilmiş “sol” formüle kapıları kapatmaktadır, ama kapıları kapatmakla sırtını dönmek aynı şey değildir. “Yeni sol” un tutkusu ve enerjisi varsa da, geleceğe ilişkin tanımı kuvvetli değildir. Savunucuları onun “istem üstünde” olduğunu söylüyor. Ama nereye gittiği, sosyalizmle ne kastettiği, bürokratikleşmeye karşı nasıl korunacağı yalnızca klişelerle yanıtlanmaktadır.

Tüm bunlardan ötürü ideoloji artık anlamsız bir sözcük haline geldiye de, ütopya için aynı kaderin söz konusu olduğunu düşünmek yersizdir. Toplumun yeniden kurulması için araç bir kavram olan ideoloji, yerini aynı işlevi yerine getirme görevini de içerecek ütopya kavramına bırakmalıdır (Bell, 2004:1).

İdeoloji, Foucault ve Bell tarafından toplumsal formasyonu meydana getiren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Aynı içerikle bu kavramı kullanan düşünürlerden birisi de L. Althusser'dir. İdeoloji, toplumsal formasyonu oluşturan üç düzeyden biridir. Diğer iki düzey ekonomik ve politik düzeylerdir. Bu düzeyler bir pratiğe bağlıdır. Ekonomik düzeyde doğa, toplumsal ilişkiler içinde dönüştürülür; politik pratikte toplumsal ilişkiler ve ideolojik düzeyde insanın hayatla ilişkisi dönüştürülür.

Tıpkı Foucault'nun düşündüğü gibi Althusser'e göre de insanlar bir toplumsal formasyonda kendilerini belirlenmiş ilişkiler içinde bulurlar, bu ilişkiler içinde roller belirlenmiştir. Bu nedenle toplum bireyler arası ilişkilere indirgenemez, çünkü bireyler ilişkilere belirleyici özne olarak değil, belirlenmiş birey olarak girer. İdeoloji, toplumsal ilişkilerin taşıyıcısı olan bireyleri, bu ilişkilerin öznesi haline getirir. Foucault'nun soykütütsel tarih tasarımı aracılığıyla, Bell'in ütopya kavramı aracılığıyla yapmak istedikleri bireyleri toplumsal belirlemelerin ötesine geçirebilme ve onların birer özne olduklarını hatırlatmadır.

Althusser'e göre bir ideoloji kavramı için "doğru", "yanlış" gibi ölçütler konamaz. Çünkü ideoloji gerçekliğin bir yansıması değildir, bir toplumsal formasyon içinde kendisi de maddi olan pratikler içinde maddi biçimde türemiş bir düşünce tarzıdır. Bu nedenle onun doğruluğundan veya yanlışlığından söz edilemez. Somut etkiler yaratan bir pratiktir ideoloji (Althusser, 1994: 46-66).

Aynı durum Foucault ve Bell'de de söz konusudur: Ütopyaların veya postmodern tarih anlayışının etkileri "doğru" ya da "yanlış" değildir ve bunlarla amaçlanan gerçekliğin dönüştürülmesidir. Bu bakımda anılan üç düşünür de tarihin en doğruya veya en iyiye doğru ilerlediği gibi bir tasarıma sahip değillerdir.

2. İlerleme Fikrine Karşı Bir Örnek: Baudrillard

Tarihte ilerlemeye karşı çıkan postmodernistler de tarihi belirli bir amaca doğru ilerleyen bir süreç olarak görmezler. Örneğin J. Baudrillard ilerleme düşüncesinin hakim olduğu tarih anlayışına karşı çıkar. Ona göre, modernliğin kilit kavramlarından biri olan "ilerleme"-bir birikim olarak tasarlanan ve kişilerle gruplar arasındaki çatışmalar bittiğinde sonuna gelinecek olan süreç- diye bir şey yoktur. Modernlik, ona göre şimdiye kadar hep bir değişim, yenilenme, ilerleme ve gelişme olarak düşünüldü. Üstelik, tarih, çağın umutlarının depolandığı ambar olarak düşünüldü, aynı zamanda tarih demokrasi, devrim, sosyalizm kavramlarıyla birlikte ilerleme ve herkese refah getirecek bir şey olarak ele alındı. "İlerleme" düşüncesinin de ilerleyen bir tarih düşüncesinin de "son"unun geldiğini iddia eden Baudrillard'ya göre bundan böyle tarihsel yörüngelerinin ya da gelişim çizgilerinin tasvir edilebileceği herhangi bir istikrarlı düzen, nedensellik bağlantısı yoktur.

Baudrillard, herşeyin bitip tükenmiş, kusursuz ve sonsuz tekrara mahkum olmasından dolayı ileride hiçbir tayin edici olayın karşımıza

çıkmayacağı yeni, “geleceksiz bir gelecek”le yüzyüze olduğumuzu ileri sürer. Baudrillard, enformasyon derleyip dolaşıma sokma ve tarihsel olayları kaydetme yönündeki coşkulu girişimlerin bundan böyle gelecek bir tarih olmadığı, zamanın iptal edildiği buzlu bir şimdiki zamanda donup kaldığımızın umutsuzca farkında oluşumuzun belirtileri olduğunu iddia eder (Baudrillard, 1988:43). Bu zamanı “buzlu” yapan, liberal ilkelerin küreselleştirilmesi çabalarıdır, artık hiçbirşey net değildir, bulanıktır.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerini anlatan Jean Baudrillard’ın 11 Eylül saldırısını değerlendirdiği Der Spiegel dergisindeki röportajı çok çarpıcıdır. Ona göre küreselleşme süreci, hudut tanımayan yayılmacılığı ile kendi imhasının şartlarını hazırlamaktadır. Burada onun gözönünde tutup değerlendirdiği ve eleştirdiği, liberal ilkelerin küreselleştirilme çabasıdır. 11 Eylül saldırıları da bu anlayışa karşı yapılmıştır. Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırı, gözü dönmüş birkaç fanatiğin akıl dışı eylemi değildir bu yüzden. Bu saldırı, “nihai bir düzene, nihai bir güce karşı olan evrensel bir alerji”nin ürünüdür. Dünya Ticaret Merkezi’nin kuleleri bu nihai düzeni temsil ediyordu. Bu kulelere yapılan terör saldırısının nedeninin –her ne kadar terörü onaylamadığını söylese de- yine liberal ilkelerin küreselleştirilmesinin kendisinden kaynaklandığını düşünmektedir Baudrillard.

Küreselleşme herkes için özgürlük, refah, mutluluk vaad etse de, bu, sadece onun reklamıdır. Gerçekte küreselleşme, sömürgecilik gibi “olağanüstü bir şiddet üzerine kuruludur”. Küreselleşme sayesinde özgürlüğün, insan haklarının, demokrasinin yaygınlaştığı yoktur. Bunlar artık birer meşrulaştırma araçları olmuşlardır. Küreselleşme, insanı özgürleştirmez, şeyleştirir. Bu nedenle tarihin sonu, demokrasinin mutlak hakimiyeti yeni bir dünya diktatoryasını getirmektedir. Buna karşı bir tepkinin olmaması imkansızdır: 11 Eylül saldırıları da bu maksatla yapılmıştır.

Batı, küreselleşme konusunda bir yanılsama içindedir, bu nedenle “faturası”nı da ödeyecektir. Bu yanılsama, sadece özgürlük, insan hakları... konularında değildir. Batının bir yanılsaması da şudur: teknolojik mükemmeliyet ulaşılabilir gözüktüğü için, ahlaki mükemmeliyet de olanaklıymış gibi görünür, “mümkün ve devralınabilecek birşeymiş gibi. Gelmiş geçmiş en iyi dünyada hiçbir sorun yaşanmayacak mükemmel bir gelecek. Herkes kurtarılmalıdır – demokrasinin çağdaş ideali bu. Herşey genetik olarak değiştirilecek, böylece insan türünün biyolojik ve demokratik mükemmeliyeti sağlanacak (Baudrillard 2002: 7)”.

Bu bakımlardan en uygun ilkeler bütünü olarak düşünülen liberalizme ulaşma ve onun küreselleştirilme çabaları, Baudrillard’ya göre yersizdir. Çünkü tarih, şu ya da bu yöne doğru ilerlememektedir, ama geline bu noktada bir tükeniş durumu söz konusudur.

Özetlemek gerekirse, tarihe belirli bir amaca doğru ilerleyen bir süreç olarak bakma ya da böyle bir bakışa karşı çıkma, bu sürecin son bulduğu bir noktayı varsaymayı da beraberinde getirmektedir. Burada ele alınan düşünürlerin görüşleri, tarihin sonuna geldiğimize ilişkin tasarılarla son bulmuştur.

3. Liberalizmin Küreselleştirilmesi Çabalarının Değerlendirilmesi

İlerlemeci tarih anlayışını benimseyen düşünürlerin tarihin sonu olarak adlandırdıkları, kişiler ve gruplar arasında çıkan çatışmalar ve buna bağlı huzursuzlukların son bulduğu, insanların yapısına liberal demokrasi ve liberal

ekonomiden daha uygun bir düzenin çıkmayacağı inancıyla liberalizmin ilkelerinin “evrenselleştirilmesi” istekleri, bugün tanık olduğumuz küreselleşmenin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Küreselleşme bu düşünürlere göre insanları onlara demokratik haklar vererek birer birey olarak farz etmekte, ticari olarak serbest girişimde bulunmalarını sağlamakta, bu sayede onların kendilerini özgür hissetmelerini sağlamaktadır. Küreselleşme, bireyciliği, ekonomi alanında liberal ilkeleri savunan tek toplum yaratmayı sağlama yönünde bir düzen kurmak istemiyle ortaya çıkmıştır.

Ancak insanların liberal ekonomi ve liberal demokrasi ilkeleriyle yönetilmeleri ve bu ilkeleri yaygınlaştırmaya çalışarak küreselleşmenin gerçekleştirilmesi pek çok şeyin gözden kaçmasına neden olmaktadır. İlk olarak, insanı diğer canlılardan ayıran, onun yapısına uygun olan şeyler, liberalizmin savunduğu gibi, insanın evinden rahatça enformasyona ulaşması, tüm bankacılık işlemlerini evinden yapabilmesi, ticari anlamda rahatça girişimde bulunabilmesi değildir; bunlar onu ne özgür kılar ne de başkalarınca bir birey olarak “kabul görmesini” sağlar. Küreselleşmesi istenen liberalizmin temel izleklerinden biri olan bireyleşme, “ilkesiz bir toplumsal sorumsuzluğa” (Kumar, 1999:198) neden olabilmektedir. Son zamanlarda ekonomik bireycilik olarak ortaya çıkan, toplumun tüm kesimlerinde ticarileşme yönünde gelişen liberal ilkelerin küreselleştirilmesi, tüm toplumda bencilce bir tutumu teşvik ettiği gibi kişilerin birbirine birer kişi olarak değil de rakip olarak bakmalarına neden olmuştur.

Küreselleştirilmeye çalışılan liberal ekonomik ilkelerle tüm yaşam alanlarında tüketimciliğin yeni biçimlerine elverişli malzemeler bulundu. Bununla bireysel hayatın en mahrem alanlarında “işgal edilmeye” uygun alanlar bulunmuş oldu.

Küreselleşme, ekonomik, kültürel bakımdan bireyleşmeye yol açmıştır. Bireyleşme, bireyi devlet karşısında güçlendirmekte, onun yeteneklerine ve aklına çok fazla değer verildiğinden, devlet türünden bir örgütlenmenin, onun girişimlerindeki etkisini azaltması gündeme gelmiştir. Birey, ilkelerini ve yasalarını kendi başına belirleyebilir. Bu durum bireyi güçlendirmekte, toplumu güçsüz bırakmaktadır (Kumar, 1999: 203).

Ayrıca ülkelerin kendi kaynaklarını kullanamamaları, bunun yerine büyük sermaye sahiplerinin bu kaynakları işletmesi, buna karşın çalışanın kendi ülkesinin kaynağını işlediği ve daha fazla ücret alması hakkı olduğu halde, az ücret alması, ülkenin iş alanlarına küresel şirketlerin karar vermesi ve yerel şirketlere başka alanlarda çalışma yapmasına izin vermemesi, ülkenin yerel hukukundan bağımsız olarak küresel şirketin kendi hukukunu iş yaptığı alanlarda çoğunlukla kullanması, bireyselleşmeyi arttırması, küreselleşmenin ekonomik bakımdan olumsuz sonuçlarıdır.

Çağımızda toplumları iralayan, tüketim olmaya başlamıştır. Bu elbette çağımızda ortaya çıkmış bir özellik değildir; insanlar ezelden beri tüketmektedir. Bu çağı öncekilerden ayıran, tüketim değil, tüketim biçimidir. Eskiden görülmeyen biçimde, şimdilerde hiçbir ihtiyaç tamamen doyurulmuş değildir, hiçbir arzu da sonul görülmemektedir. Her türlü alışkanlık sürekli değişmektedir. Bu da küreselleşmenin ekonomik bakımdan olumsuz sonuçlarındandır.

Kültürel olarak her ulus dünya karşısına artık kendi özellikleriyle çıkmaktadır. Böylece küreselleşme, yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasına yol

açmaktadır. Bu durum, yerel olanla evrensel olanın sürekli çatışmasına neden olmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte karşılaştığımız yerellik-evrensellik tartışmasının merkezinde, teknolojik gelişmelerin ekonomik hayatta yarattığı değişiklikler vardır. Sermaye sahiplerinin hiçbir koşula bağlı olmadan hareket edebilmeleri, dünyanın herhangi bir yerindeki insanlara ekonomik anlamda ulaşmalarını, onların yoksulluk nedeniyle işleyemedikleri doğal kaynaklarını işlemelerini, böylelikle oradaki insanlara iş olanakları yaratmalarını ve dünyanın başka taraflarında olan değişimlerden haberdar edip, onlardan yararlanmalarını sağlar. Bu sayede yerellik yerini evrenselliğe bırakır.

Ancak sermayenin bu özgürlüğü ve yurtsuzluğu, kullanılan kaynakların o bölgede tükenmesi durumunda veya daha fazla kazanç getirecek yeni kaynaklar bulunduğu, sermaye sahibinin oradan çekilmesine de yol açar. Sermaye sahibi bulunduğu yerden ayrılırken ardında kirlenmiş bir çevre, atıklar, tüketilmiş kaynaklar bırakabilir. Bu durumda tüm bu olumsuzluklarla ve işsizlikle karşı karşıya bırakılmış kızgın halk, kaynaklarını ve özelliklerini koruma konusunda daha da muhafazakar olur ve yerelliğinden gelen yanlarını, küreselleşmeye karşı savunur. Bu, dünyanın iki kutba bölünmesine kadar uzanabilir (Bauman 1999:17).

Böylece yerel birimler anlam yaratma ve yaratılmış anlamları tartışma kabiliyetlerini yitirmektedirler. Çünkü küreselleşmiş “güçler”, yerel birimler için anlam yaratma ve bu anlamları yorumlama işini üstlenmişlerdir. Bu durum, küreselleşen dünyada tanınmak istenen farklı kültürleri yok edip homojenleştirmeye yol açmaktadır. Buna direnen güçlerin ortaya çıkması da küreselleşmeyi isteyenlerle istemeyenler arasında bir kutuplaşma yaratmaktadır (Bauman 1999:9).

Günümüzde küreselleşmenin olumsuz sonuçlarını büyük bir kitle yaşamaktayken, olumlu sonuçlarını yaşayanlar belirli bir kesimdir. Bu olumlu sonuçlar, küreselleşme devam ettiği sürece, gün be gün her kesimden insanın hayatına girecektir. Günümüzde yerellerin yaşadığı küreselleşmenin olumsuz etkilerini, küresel düzeyde giderecek mekanizmalar entellektüeller tarafından üretilmiş ve üretilecektir. Küreselleşmenin kültürel ve ekonomik alanlarda yarattığı sorunlara, yine küreselleşme içinde kalınarak çözümler üretilecek gibi görünmektedir.

Örneğin, küreselleşmeye karşı koyan bir dizi toplumsal biçim, kendilerini yeni bir küreselleşme anlayışı getirerek ortaya koymaktadır. Bu, küreselleşmenin fakirden yana olması için kimi stratejilere ve vizyonlara sahip olmak gerektiğiyle ilgilidir. Bu anlayışı “halktan yana küreselleşme” (“grassroots globalization”) veya “aşağıdan küreselleşme” (“globalization from below”) kavramıyla ifade etmektedirler. Arjun Appadurai’ya göre uluslararası sivil toplumun aşağıdan küreselleşmeyle ilgili yapacaklarında göstereceği başarı ve başarısızlık, onun geleceğini belirleyecektir.

Küreselleşmeyle ilgili araştırmaları demokratikleştirmek için, bilgikuramsal kimi hazırlıklara ihtiyaç vardır. Bilginin küreselleşmesi ile küreselleşmenin bilgisi arasında gittikçe büyüyen gediği kapatma, küreselleşme süreçleriyle çabalarımızın kavramsal olarak birleştirilmesi, ekonomik bir süreç olarak küreselleşmeyi, demokratik bir araştırmanın öğeleri olan öğrenme,

öğretme, kültürel olarak eleştirme bakımından parçalara ayırarak inceleme bu hazırlıklardan bazılarıdır.

Küreselleşmeyi “halktan yana/halk için küreselleşme” ya da “aşağıdan küreselleşme” diye adlandırabileceğimiz, dünya çapında yeni bir kurumsal düzen olarak ele alabiliriz. Bu yeni düzeni en iyi devletle ilgili olmayan örgütlenmeler (sivil toplum örgütleri) (NGO) aracılığıyla fark edebiliriz. Bunlar devletle, resmi kurumlarla, uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla ve yerel topluluklarla karmaşık ilişkiler içindedirler. Bazen onların politikalarını desteklerler, bazen de tam karşısında yer alırlar; bazen sosyalistlerle birlikte hareket ederler, bazen stratejileri küresel olur. Bunların alt grubu olan uluslararası hukuk/savunma ağı (TAN) (*transnational advocacy networks*) henüz yeni geliyor olsa da, alttan küreselleşmeyle ilgili çabaları dikkate değerdir (Appadurai, 2001: 17). TAN’larla birlikte çalışan ve yoksullar için çalışan ve yoksulluğa çare olabilecek stratejiler üreten Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, WTO, NAFTA ve GATT gibi örgütlenmeler de “aşağıdan küreselleşme” hareketine katkıda bulunmaktadır. Ancak bunlar ve bunlara benzer örgütlenmelerin önemli bir eksiği vardır: karşı küreselleşmenin politik, ekonomik ve pedagojik getirilerine ilişkin tam ve net bir değerlendirme yapmamışlardır.

Appadurai’a göre aşağıdan küreselleşmeyle yukarıdan küreselleşme arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde resmeden bir tablo, küreselleşmeyle ilgili yapılacak çalışmaları daha verimli hale getirecektir.

Böylece *küreselleşme* sözcüğü, *özgürlük*, *seçme* ve *adalet* sözcükleriyle birlikte anılacak ve bu kavramlar ulus-merkez bağlamında değil, küresel çapta ele alınacaktır. Bu tür bir çalışmada sosyal bilimcilerin aşağıdan küreselleşmeye büyük ve önemli katkıları olacaktır.

Sonuç

O halde tarihin ilerlediği, her zaman bir önceki döneme göre daha “iyi” durumda olduğu ve “en iyi” duruma geldiğinde tarihin de sonuna gelineceği, bu “en iyi” durumun liberal ilkelerin evrenselleştiği anlamına gelen küreselleşmenin artık tarihin sonunu işaret ettiği iddiası, diğer bir deyişle, insana yakışan ve onun yapısına en uygun, “en iyi” düzen olduğu iddiası yanlış gibi görünmektedir. Küreselleşme, kişileri, düzenin işlemesi için araç olarak ve kişiler arası ilişkileri acımasız bir rekabetten ibaret gören, insanları birer kişi olarak gördüğünü iddia edip sadece ticari anlamda serbest girişimde bulunmalarına izin veren, sürekli çalışmayı buyurmayıp tatil imkanı da sunması nedeniyle onu gözetken bir düzen olduğu iddiasıyla ortaya çıkan; aslında kişi için değil, kişiye hükmedecek bir düzen gibi görünmektedir.

Bu nedenle Fukuyama’nın amaçladığı gibi, küreselleşmeden sadece liberal ilkelerin küreselleşmesini anlamak, uygun bir tutum olmayacaktır. Küreselleşmeyi tüm yönleriyle, olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte düşünmek, takınılması gereken bir tavır olarak durmaktadır.

Küreselleşmenin sosyal, siyasal, ekonomik ve güvenlikle ilgili boyutları vardır: küreselleşmenin siyasal boyutunda güçlü ülkelerin daha az güçlü ülkelere kendi politikalarını dayatmaları olgusuyla karşılaşırız. Bu dayatmalar, ekonomik ve sosyal boyuttaki desteklerle de güçlendirilmektedir.

Küreselleşme bağlamında dayatmanın ikinci boyutu ekonomik anlamda olmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik boyutunda güçlü ülkeler, daha az güçlü

ülkelerden pek çok istekte bulunurlar, hatta bunları dayatırlar: uluslararası sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, sermayenin serbest dolaşımının önündeki en önemli engelin devlet organizasyonları ve bürokrasi olduğunun görülmesi ve bunların kaldırılması, uluslararası sermayenin muhatabının devlet kurumları değil, yerel yönetimler ve özel kuruluşlar olması, sermayenin serbest dolaşımına ulusal devlet anlayışının ve onun uygulamalarının engel olduğunun görülmesi, bu nedenle bunların bertaraf edilerek daha liberal yaklaşım ve uygulamaların esas alınması gibi.

Liberal ilkelerin küreselleşmesi anlamındaki bu küreselleştirmeye yönelik şu soruları sormak olanaklıdır: ulus devlet, ekonomik yetkilerini ulus üstü kurumlara devretmiş midir? Etmişse hangi ölçülerde devretmiştir? Ulus devletler, yerel yönetimlerini güçlendirerek merkezi devlet yetkilerini ne ölçüde kısıtlamışlardır?

Bu sorulara bugünkü dünya düzenini hesaba katarak tam anlamıyla olumlu bir yanıt veremesek de, olumlu bir yanıt vermeye doğru bir gidiş olduğunu söyleyebiliriz.

Küresel boyuttaki bu ekonomik yaklaşım, uluslararası sermayenin, ulus devletten kaynaklanan bir dirençle karşılaşmadan, tek yönlü küresel pazarlara ulaşma amacını taşımaktaymış gibi görünmektedir.

Küreselleşmenin en önemli boyutu belki de sosyal boyutudur. Gelişmiş ülkeler, sahip oldukları ekonomik refahı, ülkeleri içinde sosyal barışa ve sosyal refaha dönüştürmüş durumdadır. Bu ülkelerde ülke içi bir sosyal çatışma, güvenliklerini tehdit eden mikro milliyetçilik, terörizm tehlikeleri yoktur. Ancak bazı gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerde etnik farklılıkları istismar etme, sosyal gruplar arasındaki ayrılıkları büyütme, sosyal düzeni bozma yönündeki sistematik politikaları yaratma uygulamalarını küreselleşme adı altında yapar olmuşlardır.

Küreselleşmenin güvenlikle ilgili boyutunda güçlü ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere anlatmaya ve kavratmaya çalıştığı bir güvenlik anlayışıyla karşı karşıyayızdır.

Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar terör, işsizlik, göç ve ekonomik krizlerden korkmakta ve dünyanın geri kalanının bu sorunları çözmeye daha aktif olmasını beklemektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise, terör, ekonomik sıkıntılar, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yoksulluk, eğitim ve sağlık gibi sorunlar nedeniyle korku içindedirler. Onlar da gelişmiş ülkeleri bu sorunlardan sorumlu tutmaktadırlar ve varolan düzeni değiştirmelerini beklemektedirler.

Bu bağlamda bu sorunların üstesinden gelebilmek için gerek dünya vatandaşlığı, evrensel kültür adı altında dünya çapında tek kültürlülüğün savunulması, gerekse alt kimlik-üst kimlik ayrımlarıyla desteklenen milliyetçilik yoluyla ulusal kimliklerin erozyona uğratılmaya çalışılması, uluslararası ortamda güven bunalımını besleyen kaynaklardır. Bu nedenle küreselleşmenin siyasi boyutunun ulus devlet ve egemenlik kavramlarını zedelemesi, yarardan çok zarar getirmiş gibi görünmektedir.

Ayrıca, küreselleşme döneminde terör eyleminin, daha önceki dönemlere göre, niteliği değişmiştir. Uzmanların “asimetrik tehdit” dediği, “saldırganın, muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık, göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması” nedeniyle saldırılar düzenlemesi yenidir. Yani, yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeniyle, ülkelerin siyasal, sosyal ve

ekonomik sistemlerinde çöküşlere ve istikrarsızlıklara neden olan, düşük seviyede teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan eylemlerdir bunlar. Burada amaçlanan, sivil halkın korkularını kullanarak onların yönetim birimlerine olan güvenlerini azaltmaya, mümkünse yok etmeye çalışmaktır. Bu tür eylemlerde, küreselleşmeyle birlikte kolayca erişilen kitle imha silahları da kullanılabilir.

Yine, bilgi teknolojilerinin yardımıyla, çok küçük terörist grupların, çok büyük çapta terörist eylem gerçekleştirmeleri olanaklıdır. Bu nedenle asimetrik tehdit kavramı, terörizmin yanı sıra kitle imha silahlarının yayılmasını ve enformasyon savaşlarını da içine almış durumdadır.

Ancak bu “asimetrik tehdit” her zaman “güçsüzden güçlüye” olmaz; kimi zaman “güçlüden güçsüze” de olabilir, ama bu kez güçsüz ülkeler içindeki ayrılıkçı hareketlerin güçlü devletlerce desteklenmesi, enformasyon hareketine güçlü devletlerin yön vermesi, güçsüz devletlere karşı ekonomik saldırı biçiminde karşımıza çıkar.

Bunlar aslında çağımızda yaşadığımız liberal ilkelerin küreselleşmesi anlamında bir küreselleştirme hareketinin ıralayıcılarıdır. Ancak küreselleşmenin kendisine baktığımızda, onu tümüyle kötüleminin, faydalarını görmezden gelmenin yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki pek çok insanda tecrit duygusunu azaltıp bu ülkelerdeki birçok insanın enformasyona, en zengin insanın ulaşabileceği düzeyde ulaştırmaktadır. Ayrıca ülkelerin ve dünya halklarının, ulaşım ve iletişim maliyetlerini azaltarak, bütünleşmelerini sağlamakta, malların, servetin, bilgilerin, hizmetlerin, insanların sınırları aşmasının önündeki engeller kaldırılmaktadır. Bugün, küreselleşme karşıtı kitleler, bir anlamda, seslerini küreselleşme sayesinde duyurabilmektedirler. Bu nedenle küreselleşme olgusunu olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte ele almak gerekir. Küreselleşme, yaşadığımız yüzyılın kaçınılmaz bir olgusudur, onun etkilerini hepimiz yaşıyoruz.

Kaynakça

- ALTHUSSER, Louis (1994), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul: İletişim Yayınları
- APPADURAI, Arjun (Ed.) (2001), **Globalization**, London: Duke University Press.
- BAUDRILLARD, Jean. (1988), ‘The Year 2000 has Already Happened’, **Body Invaders: Panic Sex in America**, Ed.: Arthur ve Marilouise Kroker. Montreal: The New World Perspectives, p. 35-44.
- BAUDRILLARD, J. (2002), ‘Çılgınlığı Globalizm Üretiyor’, (e-text: <http://www.ntvmsnbc.com/news/130538.asp>).
- BAUMAN, Z. (1997), **Küreselleşme**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BELL, Daniel. (2004), **The End of Ideology**, (e-text: <http://www.writing.upenn.edu/~afilreis/50s/bell-endofi.html>)
- FOUCAULT, Michel. (1984), ‘Nietzsche, Genealogy, and History’, **A Foucault Reader**, Ed.: Paul Rabinow, Middlesex: Penguin, 1984.
- FUKUYAMA, Francis. (1999a), **Tarihin Sonu mu?**, (Yayıma Hazırlayan: Ercan Şen), Ankara: Vadi Yayınları.

- FUKUYAMA, Francis. (1999b), **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev: Zülfü Dicleli), İstanbul: Gün Yayıncılık.
- HEGEL, G. W. Friedrich. (1995), **Tarihte Akıl**, (Çev: Önay Sözer), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- KUMAR, Krishan. (1999), **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, (Çev: Mehmet Küçük), Ankara: Dost Yayınları.
- MAHON, Michael. (1992), **Foucault's Nietzschean Genealogy-Truth, Power, and the Subject**, Albany: State University of New York Press.
- MARX, Karl ve F. Engels. (1998), **Komünist Parti Manifestosu** (Çev: Muzaffer Erdost), Ankara: Sol Yayınları.
- MARX, Karl. (1993), **1844 Elyazmaları** (Çev: Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- MUNSLOW, Alun. (2000), **Tarihin Yapsökümü** (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.